

סוגיות נבחרות מהמשנה היומית
במבט הלכתי, מדעי
וארץ ישראלי

משנה וארץ

מסכת תרומות

כתב: יואל יעקובי

תשרי תשע"ז | גיליון 22

וכולם שהיתה תרומה לתוך פיהם – רבי אליעזר אומר: יבלעו, ורבי יהושע אומר: יפלוטו. אמרו לו: נטמאת ונטמאת תרומה – רבי אליעזר אומר: יבלע, ורבי יהושע אומר: יפלוט. טמא היית וטמאה היתה תרומה, או נודע שהוא טבל, ומעשר ראשון שלא ניטלה תרומתו, ומעשר שני והקדש שלא נפדו, או שטעם טעם פשפש לתוך פיו – הרי זה יפלוט. (תרומות ח ב).

פשפש המעורב בתרומה

כהן שאכל תרומה והרגיש פשפש בתוך פיו – יפלוט את מאכלו, ואין כאן חשש איסור של הפסד תרומה. לפי הרמב"ם הבעיה היא לא איסור האכילה אלא הגועל שמעורר הפשפש. לעומתו, הרשב"א הבין שהאיסור כאן הוא איסור אכילת שקץ. דברי הרשב"א מלמדים דין חשוב בהלכות תערובות.

הסבר המשנה

הבבא השנייה של המשנה מביאה מקרה דומה למקרה הראשון. כהן כשר אוכל תרומה אך נודע לו כי הוא נטמא או שנטמאת התרומה תוך כדי אכילתה, כשבין כך ובין כך הוא אינו יכול לאכול את התרומה הזו. בהמשך לשיטתם במקרה הקודם ר' אליעזר אומר: יבלע, ור' יהושע אומר: יפלוט.

הבבא השלישית מכילה מקרים שונים. במקרה הראשון של בבא זו הכהן האוכל אמנם חשב שהוא אוכל בהיתר, אולם באמת כבר בתחילה הוא אכל באיסור, כי הוא או התרומה נטמאו עוד קודם שהחל באכילה.

באופן דומה עסקת המשנה במקרה בו נודע לאדם תוך כדי אכילתו (לאו דווקא כהן) שמה שאוכל הוא טבל, או מעשר ראשון שלא ניתנה ממנו תרומת מעשר (ודינו כטבל) או מעשר שני והקדש שלא נפדו, או במקרה של כהן האוכל תרומה ותוך כדי אכילתו הרגיש שהוא אוכל פשפש – בכל המקרים הללו משמע מהמשנה שאין מחלוקת וגם ר' אליעזר מודה שיפלוט.

ההלכה נפסקה כר' יהושע, ובכל המקרים יפלוט (משנה תורה הלכות תרומות י ג).

כעת ברצונו להתרכז במקרה האחרון של הבבא השלישית, שהובא אגב אורחא, והוא של כהן שאכל תרומה והרגיש טעם פשפש לתוך פיו.

עלינו לברר כעת מספר שאלות בנוגע למקרה זה:

א. מדוע יפלוט?

ב. האם מותר לו לפלוט או שחובה עליו לפלוט?

ג. האם מדובר דווקא בפשפש או שהפשפש הוא דוגמה לקבוצת בעלי חיים או מאכלים בעייתיים?

במשנה הקודמת דובר על אנשים שאכלו תרומה ותוך כדי אכילתם נודע להם שהם כבר אינם רשאים לאכול בתרומה: אשת כהן שבעלה מת (ואין לה בנים ממנו) או גרשה, עבד כנעני של כהן שמסיבות שונות הוא כבר אינו של הכהן (כגון שרבו מכרו לישראל), או כהן שנודע שהוא חלל ולכן אסור לו לאכול תרומה. במקרים אלו ישנה מחלוקת האם עליהם לשלם קרן וחומש כדינו של זר שאכל תרומה. ר' אליעזר מחייב ור' יהושע פוטר. כעת עוסקת המשנה בשאלה מה עליהם לעשות כשהדבר נודע להם תוך כדי אכילת התרומה. ר' אליעזר סובר שעליו לבלוע את התרומה, וממילא לשיטתו גם יתחייב לשלם על כך קרן וחומש, ואילו ר' יהושע סובר שעליו לפלוט את התרומה.

בירושלמי מביא ר' יוחנן את טעמו של ר' אליעזר, והוא משום שהתחיל בהיתר. לעומתו, מובאת ברייתא שבה מסביר ר' נתן שהסיבה להיתר האכילה היא שלדעתו 'לעוס כבלוע', כלומר מה שנלעס בפה נחשב הלכתית כאילו כבר בלע, וכמו שאין חיוב להקיא מה שבלע כך אין חיוב לפלוט מה שבפיו.

יש להדגיש כי מול האיסור לזר לאכול תרומה ישנו גם איסור לאבד תרומה, וכאשר אדם פולט תרומה הרי שהוא בעצם גורם לאיבוד, שהרי אחרי שנלעסה בפיו היא אינה ראויה יותר למאכל. יש לעיין לפי השיטות השונות האם ר' אליעזר ור' יהושע **מתירים** לבלוע ולפלוט (כל אחד לפי שיטתו), אך ניתן גם לנהוג הפוך, או שהם **מחייבים** לנהוג כשיטתם.

פשפש המיטה – ריאליה

לפני שנעסוק בשאלות אלו, ברצוננו לעסוק מעט בריאליה של הפשפש. הן לפי ההקשרים בדברי חז"ל והן לפי השמות הלועזיים המופיעים אצל הפרשנים השונים יש לזהות את הפשפש של המשנה בצורה חד משמעית עם החרק הנקרא בימינו פשפש המיטה (שמו המדעי: Cimex lectularius). מין זה מווייך למשפחת הפשפשים שבסדרת הפשפפאים.

בעבר היה הפשפש נפוץ בין בני האדם (ולכן אישה שמצאה כתם דם יכולה הייתה לדעה מסויימת לתלות כתם זה בפשפש אותו הרגה מבלי משים ושהיה מלא בדם – בבלי נידה נח ע"ב), אולם הימצאותו במגורי האדם פחתה עם השימוש בדי די טי. בשנים האחרונות, כנראה עקב ירידת השימוש בדי די טי, דווח על גידול ניכר בתפוצתו של פשפש המיטה, בארץ ובמדינות מפותחות נוספות.

טעם ההיתר לפלוט את התרומה עם הפשפש
החיוב לפלוט את הפשפש נראה על פניו כנובע מהאיסור באכילת הפשפש, שהוא שרץ האסור באכילה. אולם באופן מפתיע הפרשנים דווקא הולכים בכיוון אחר לגמרי.

הרמב"ם (וכך משמע מריבמ"ץ), הערוך (ערך פשפש) וכך גם הסביר התוספות יו"ט (בשם הרמב"ם) פליטת השרץ היא בגלל הגועל שהוא מעורר באדם. מקור שיטה זו היא בדברי הירושלמי האומר: "ולא סוף דבר פשפש אלא כל דבר שנפשו של אדם חתה ממנו".

יחד עם זאת, מלאכת שלמה מזכיר את תשובת הרשב"א המובאת בדברי הב"י (טור יו"ד סוף סימן קד). הטור מזכיר שם (גם כן על פי דברי הרשב"א בתורת הבית הקצר): "דברים המאוסים שנפשו של אדם קצה בהן, כנמלים וכזבובים ויתושין, שכל אדם בודל מהן למיאוסן, אפילו נתערבו בתבשיל ונמחה גופן בתוכו, אם ההיתר רבה עליו – מותרין". בתשובת הרשב"א הנ"ל (ח"א סימן קא) המובאת, כאמור בב"י, הוא מדגיש כי אף שהבריה עצמה כשהיא בשלמותה אינה בטלה ברוב (ביטול ברוב של בעל חיים האסור באכילה הוא רק כשאינו בשלמותו), הרי שבניגוד למאכלי איסור אחרים, כדי להתיר את שאר התבשיל (שבו אין את גוף הבריה האסורה) פי ששים כנגד האיסור, כשיעור של נתינת טעם: "אבל כל דבר הנמאס, ושבדילי אינשי מיניה, אינו אוסר בטעמו, שהרי הוא נותן טעם לפגם, ואינו אוסר תערובתו, אלא בטל ברוב".

הרשב"א מזכיר את משנתנו, ושואל, לפי זה, מדוע על האוכל תרומה וטועם טעם פשפש בפיו לפלוט את הפשפש עם התרומה. הוא אינו משיב שהסיבה לכך היא הגיעול שמעורר הפשפש למי שאוכל אותו. לדבריו, הבעיה כאן היא שאנו חוששים שמא יש כאן פשפש שלם, שהוא בריה שאינה בטלה ברוב, והוא לא יכול לברור אותו מבלי לפלוט את התרומה.

סדרה זו מאופיינת בהימצאותו של חדק מציצה המאפשר להם לינוק נוזלים מצמחים או מבעלי חיים. משפחת הפשפשים כוללת כ-70 מינים הניזונים מדמם של בעלי חיים. בישראל מצויים שני מינים: פשפש המיטה וקרובו פשפש העטלפון.

פשפש המיטה הינו טפיל חיצוני (חי מחוץ לגוף בעל החי הפונדקאי) הניזון מדמם של בעלי חיים בעלי דם חם: עופות ויונקים. גודל הפשפש הבוגר הוא כחצי ס"מ אולם כאשר הוא מלא בדם אותו מצץ גודלו יכול להגיע עד קרוב לס"מ. הפשפש פעיל בעיקר בלילה, ואז הוא מוצץ את הדם. הוא אמנם אינו מעביר מחלות אך מהווה מטרד קשה ביותר. הרגישות לעקיצתו שונה מאדם לאדם. הוא מחדיר את רוקו לפצע אותו הוא יוצר, וכתגובה לכך נוצר כתם אדום ומגרד הנעלם כעבור שעות או ימים ספורים. הפשפש מצוי בקיני ציפורים ובמגורי האדם, בעיקר במיטות. גופו המעוגל והשטוח נכנס בקלות יחסית לחריצים שבין מסגרות המיטה, שם הוא מסתתר ומתרבה. עקב היותו פעיל לילה בעיקר הימצאותו במיטה מאפשרת לו להגיע לפונקאי ממנו הוא מוצץ את הדם בצורה מהירה.

אחד המאפיינים של הפשפש הוא ריח חזק הנוצר מבלוטות נפתחות שמצויות על גבו. ריח זה מתואר בדימויים ציוריים שונים בספרות, מהם מזכיר שניים: 'מתיקות מחליאה' ו'נעליים מעופשות'.

דין מיוחד בפשפש

יש לציין כי גם מדברי רש"י (נידה נח ע"ב ד"ה "או שטעם טעם פשפש") משמע שהבעיה בגללה אין חוששים כאן להפסד תרומה היא איסור אכילת שרץ. גם המאירי בניה מזכיר במפורש שהאיסור הוא משום שרץ.

בירור שיטת הרמב"ם

יש לדון בפירוש הרמב"ם מהו ההיתר לפלוט תרומה ולהפסיד אותה במקרה שאין מדובר במאכל של איסור אלא במאכל המעורר גועל. הרמב"ם אמנם פסק להלכה בסוף הלכות מאכלות אסורות (י"ז כט) שאסור לאכול מאכלים "שנפש רוב בני אדם קהה מהן", אולם הוא כותב שזהו איסור מדברי חכמים, והאוכל מכין אותו מכת מרדות כדין העובר על דברי חכמים. יתכן והעובדה שמדובר כאן על תרומה לעושה, שכבר אינה ראויה לאכילה (מלבד אותו אדם שהתרומה נמצאת בתוך פיו), הופכת את דין איבודה לקל יותר, ולכן מותר לאבדה גם בשל איסור חכמים בלבד.

כמו כן יש לדון מדוע אין איסור עצמי באכילת הפשפש, מלבד היותו מעורר גועל. גיסי הרב שמחה פרידמן העיר שיתכן וגם הרמב"ם סובר כרשב"א, שאם הפשפש אינו שלם הרי שהוא בטל ברוב, ובגלל טעמו הפגום הרי שאין צורך אפילו שיהיה פי שישים כנגד הפשפש. וגם לגבי פירוש המשנה שלנו סובר הרמב"ם (בניגוד לרשב"א) שמדובר על מקרה בו הפשפש אינו שלם ולכן אין איסור בו מצד אכילת שרץ, והבעיה היחידה היא מצד הגיעול שהוא מעורר.

מקורות לדין היתר פליטת התרומה ע"פ הרמב"ם

יחד עם זאת, יתכן שההיתר לפלוט את התרומה נובע מדינים אחרים. להלן נציע בעז"ה שלוש הלכות היכולות להוות בית אב לדין של משנתנו:

א. עם התרומה יש לנהוג כדרך בני אדם. הרמב"ם פוסק (על פי המשניות בפרק האחרון של מסכת תרומות) בהלכות תרומות (יא יד): "מגורה שפינה ממנה חיטי תרומה, אין מחייבין אותו להיות יושב ומלקט אחת אחת ואחר כך יתן לתוכה חולין – אלא מכבד כדרכו ונותן לתוכה חולין. וכן חבית של שמן שנשפכה אין מחייבין אותו להיות יושב ומטפח – אלא נוהג בה כדרך שהוא נוהג בחולין". וכן הלכות נוספות ממין זה מלמדות שיש לנהוג בתרומה כדרך שנוהגים בחולין, ומכיוון שבמקרה כזה היה האדם פולט את מה שבפיו, הרי שגם בתרומה יהיה הדין כן.

ב. יתכן שדין התרומה שבפיו כדין תרומה שאינה ראויה לאכילה שאין איסור לאבד אותה.

ג. אין איסור לאבד תרומה המהווה סכנה: "יין של תרומה שנתגלה – ישפך" (משנה תרומות ח ד). יתכן והמצב הזה, בו הפשפש נתון בתוך התרומה ומעורר גועל רב אצל אוכלו, דינו זהה לדין תרומה שיש סכנה באכילתה.

הלכה

לכאורה לדעת הרשב"א אין היתר לפלוט את התרומה משום גיעול בלבד, ולדעת הרמב"ם מותר, אולם קשה להסיק מסקנות ודאיות בנידון זה.

גם לעניין השאלה האם מותר לו לפלוט או שהוא מחוייב לפלוט קשה להכריע, ונראה הסברו של הג"ר חיים קנייבסקי שליט"א (דרך אמונה תרומות י ס"ק קמא) שאם מדובר בשרץ האסור באכילה (כגון שהוא עומד שלם) הוא מחוייב לפולטו אולם אם מדובר במקרה בו אין איסור אכילה (כגון שהפשפש אינו שלם והוא בטל ברוב) מותר לפולטו אך אין חיוב.

בכל אופן, יש לציין כי להלכה שיטתו היסודית של הרשב"א, שבדברים המעוררים גועל אין איסור נתינת טעם ורק הבריה עצמה אסורה, נתקבלה להלכה, למרות שיש החולקים עליה. נסתפק כאן בהעתקת דברי ערוך השולחן (יו"ד קז יד): "כבר נתבאר בסימן ק"ד דדברים המאוסים שנפשו של אדם קצה בהם כנמלים וזבובים וכיוצא בהם: אם נמחו לתוך התבשיל ויש רוב – מותר... וכל שכן שאין פליטתן אוסרת. לפיכך נמלה או זבוב וכיוצא בהם שנמצא בתבשיל – זורקן והתבשיל מותר, שאין פליטת אלו הדברים אוסרת. ואף שיש חולקין...מכל מקום דברי המקלין עיקר, וכן המנהג פשוט ואין לשנות המנהג". יש להוסיף שבכל זאת נאמר שככל הניתן יש לסנן את האכל או המשקה עד כמה שניתן. בנוסף הרמ"א סייג וכתב שדין זה אינו אמור לגבי חומץ ושיכר, אולם יש שתמהו על דברי הרמ"א הללו.

מקורות:

משה רענן, [תולה בפשפש ועד כתורמוס – פשפש המטה – נידה נח ע"ב](#). בתוך: פורטל הדף היומי.

זהר עמר, הצומח והחי במשנת הרמב"ם, הוצאת מכון התורה והארץ. ערך: פשפש.

הערך [פשפש המטה](#) בויקיפדיה.